Inträdes-tal, hållit i Svenska Akademien Den 11 December 1786. Af Kongl. Sekreteraren Abraham Niclas Clewberg

Bokutgåva

Texten ingår i *Svenska Akademiens Handlingar Ifrån År 1786. Första delen*, s. 191–224. Tryckt hos Carl Deleen och J.G. Forsgren, Stockholm 1801.

Mine Herrar!

Ofta, då den upplysta Allmänheten med tystnad och uppmärksamhet bevistat dessa sammankomster, har äfven jag, gömd ibland hopen af edra beundrare, känt min själ upplyftas af vördnaden för edra göromål; då ej mitt snille förmått höja sig till edra insigter och eder upplysning. Om af den låga, som genom eder röst sprider sig i allas hjertan, en gnista då hunnit äfven till mitt; om jag, förledd af stora efterdömen, genom verkligheten af eder förmåga smickrat mig med möjligheten af min egen; om jag vågat några steg på den väg för svenska Snillet, som J banat och som lyser af edra spår; kunde jag väl tro att en dag blifva funnen af edra blickar, och att erhålla belöning innan jag hoppades förtjena uppmuntran. Men då eder välvilja i dag lyftar mig så högt öfver kretsen af mitt hopp, då jag föres af en farlig heder, i spåren af de yppersta förtjenster, att intaga ett rum som ej kan uppfyllas, ser utan tvifvel eder vishet att den inskränktaste syn behöfver det klaraste ljus, och den mattaste förmåga de största efterdömen.

I ett samfund grundadt af snillets och förtjenstens Högste Belönare, sammansatt af personer, dem nit för sanningen, vördnad för öfverheten och kärlek för fäderneslandet förenat, förr än Konungens röst här förenade dem, är hvar och en mistning stor. Saknen J en Ledamot, hvars bemödande varit verksamt endast inom den krets, som denna Akademies föremål utstakar, synes väl eder förlust enskilt; men eder förlust är alltid det Allmännas. Förloren J en medlem, som utom snillets förtjenster äger andra ännu vigtigare till sin verkan på medborgares väl, så förloren J mera; men J glömmen då, såsom under edra arbeten, eder sjelfva, för att endast tänka på det allmänna. I det förra fallet sörjer fäderneslandet Eder, i det sednare, J fäderneslandets mistning. Men utom dessa afseenden, huru mycken tillökning får ej en allmän saknad genom hvart och ett hjertas enskilta lidande. Om någon ibland Eder, mine Herrar, i den aflidne förlorat en öm och vis ledare, hvilken hägnat hans första försök, och genom sin uppmuntran och upplysning gjort honom värdig den äran att här begråta honom; om andre i honom sakna en trogen vän, som på tröttsamma vägar följt dem förbi illskan och afunden till de högsta ställen i riket, der under oroliga och ombytliga tider delat med dem embetsbördan och i sin famn ofta tröstat dem, då otacksamheten skördat frukten af deras bekymmer; om ändteligen den Höga Person, åt hvilken hvar och en Svensk är sin sällhet skyldig, hvars känslor intrycka sig i alla medborgares hjertan, tillika saknar en rådgifvare och en vän: då är förlusten den dyrbaraste, och sådan är hon vid Grefve C. F. Scheffers död.

Välgörande menniska, rättfint medborgare, upplyst Statsman, trogen undersåte, nitisk embetsman, befordrare af Snillen och sjelf bland de yppersta; dessa äro de dragen som bevara hans bild i vår åminnelse, och utgöra grundteckningen i den målning af hans förtjenster, som nu skänker mig försäkran om eder uppmärksamhet, hopp om edert bifall.

Ansen icke detta, mine Herrar, såsom en djerf förtröstan på egen skicklighet. Det är kanske en fördom, att det endast tillhör stora Snillen att tala om store Män. Lysande förtjenster behöfva ej vältalighet, små kräfva

den. Men, om ock denna fördom skulle gifvas, så äger jag i mig ett bevis, att den ej är eder. Den som förtjent den hedern att berömmas ibland Er, förtjenar ock den att berömmas utan konst. Det är endast Sanningen, som gör skönheten af en stor mans lof; och jag är förvissad, att då jag talar om Grefve SCHEFFERS förtjenster med den uppriktighet, som anstår en tolk af allmänhetens röst, ingen mun skall vittna emot mig, och intet hjerta en gång hviska till sig sjelf: han viker ifrån sanningen.

Det tillhör hopen att dömma gerningar efter utseendet och verkan. Det tillhör de vise, mine Herrar, det tillhör Er att gå längre, att se hjertat, att der finna äran ej i verkningarne, men i medlen: dygden mindre i gerningarne, än i afsigten. Huru ofta dyrkar ej folkets förundran nit för allmänt bästa och försakelse af eget väl, der J med sanningens synglas uptäcken äregirighet eller ensidiga afsigter? Huru ofta finnen J ett hjerta ömt för menskligheten och ett brinnande nit för fäderneslandet, der allmänheten bedrager sig om verkningarne, eller ock sjelf hindrat dem. Huru mycket vinna ej Grefve Scheffers förtjenster, jemförde efter denna måttstock. Huru mycken tillökning får ej hans ära, då edert omdöme styrker allmänhetens. Hvar har man sett tillsammans ett större nit för andras väl, med ett mindre afseende på sig sjelf; en större kärlek för sin Konung, med mindre driffjädrar af ära och belöningar? Men tör hända vanhedrar jag en stor man, då jag säger, att han ej drefs af egennyttan. Sednare tider hafva sett införas och förfämrade seder stadgas den plägseden, att, i brist af verkliga dygder, berömma menniskor, som ej ägt vissa fel. Grefve Scheffers minne förkastar denna låga konst. Kärleken för det goda, nit för upplysning voro grundkänslor, djupt fästade i hans själ, första driffjädrarne till alla hans företaganden.

J kännen denna lära, mine Herrar, som nyare philosopher sökt utbreda, till föga heder för vår tid, som förstör grundvalen till sedoläran, vanhedrar dygden och förblandar henne med lasten, qväfver menniskokärleken, sårar vänskapen och dödar den sanna äran: med ett ord, denna lära, som i egenkärleken lägger grunden till våra gerningar. Men hon är ej gillad af Er, denna inbillade vishet, som aldrig öfvertygar förnuftet, men tvingar hjertat att rysa. Naturen skänker stundom stora själar, till en oupplöslig gåta för de fina tänkare, som från aftagande seder draga förhastade slutsatser om menniskohjertats grundläggning; och en sådan skänk var Grefve Scheffer.

Härstammande från förfäder, som dels med lärdom och insigter gagnat sitt tidehvarf, dels beklädt de vigtigaste embeten, ansåg han sig hafva ärft den dubbla förbindelsen att tjena sina medborgare och att upplysa dem. På den bana han valt såsom Statsman, fann han snart nödvändigheten att se i verlden hvad han förut sett i böcker. Främmande nationers ställning, skillnaden i deras regeringssätt; dessas verkan, på folkslagens sällhet; regeringars gemensamma eller stridande afsigter, deras hvälfningar, antingen af utvertes och våldsamma eller af invertes och tärande orsaker; ändteligen den kunskapen, djupast af alla och grunden till de öfriga, att känna menniskor. Sådana voro föremålen af Grefve Scheffers resor. I ett års tid som han tillbragte vid tvenne af Tysklands förnämsta lärosäten, lärde han känna detta folk, hvars tideskiften, vacklande tänkesätt och oenighet så ofta fört svenska hjeltar öfver hafvet, och nödgat dem att köpa äran för sina Konungars blod. Han undersökte noga denna sammanfogning, kanske den konstigaste som gifvits, af flera regeringssätt, och af flera samhällen under ett hufvud; grunderne till fordom uppväxta stridigheter och en stor del af sitt fäderneslands öden. Dernäst beså han denna andra Staten, hvilken idogheten länge satt till drottning öfver hafven, från dem hon inkräktat boningsrum för ett folk, som uppoffrar sig åt handeln; af samma orsak både mäktigt och försvagadt. Sedan detta land, som lättare fördrager enväldet än konunga-makten, och der högmodet, ofta svaghet hos enskilta, gör styrkan hos nationen; och sist detta folk, som öfver den upplysta delen af verlden utbredt sitt välde, mera vidsträckt än Romarne och forntidens eröfrare; ej öfver folkslagens personer och egendom, men som kanske är svårare, öfver deras tankesätt; icke med krigets, men med snillets, med smakens och konsternas vapen. Återkommen till sitt fädernesland med kunskaper, stadgade genom erfarenhet och styrde af smaken, blef han snart ålagd att i allmänna värf förnya de besök han förut gjort främmande länder för sin enskilta upplysning. Om vi med minnet gå tillbaka till dessa tider, då han antingen understödde en nu länge saknad och alltid vördad Rådsherre i en vigtig

beskickning till Franska Hofvet, eller ock med tvenne andre af rikets första Män delte den äran, att tillbjuda en Prins af svenska Konungastammen Sveriges krona; en förrättning, hvars grannlagenhet hedrar dem, den blifvit anförtrodd, och hvars misslyckade utgång grundat vår sällhet: Om vi sluteligen följa honom, då han som sin Konungs och sitt fäderneslands ombud, ensam förestod de underhandlingar, i hvilka han förut biträdt Grefve Tessin; skola vi öfverallt finna frukterne af rika insigter, af detta slags erfarenhet, som tiden ej skänker utan åt snillet; denna för statsmän så nödvändiga skicklighet att upptänka medel, med drift och verksamhet att nyttja dem; denna gåfva att öfvertyga, att med vältalighetens tillhjelp skapa sig skäl då de ej finnas i saken; att genom behagliga seder tillvinna sig sinnen och smyga sig till hjertat, då man ej kan segra på öfvertygelsen.

Det är ofta en olycklig nödvändighet för dem som dylika förrättningar blifvit anförtrodde, att de tillfällen, då deras göromål varit mest verkande för fäderneslandet, gömmas för tacksamhetens åsyn under hemligheten af de vigtiga värf de beklädt. Detta hände Grefve Scheffer; hans skicklighet var för erkänd, hans förtjenster för stora, att ej bana honom vägen till ännu större.

Ämnen som angå statsklokheten, lagstiftningen, allmänna hushållningen och flera dylika värf, som förnämligast kräfva regeringars omtanka, tillhöra kanske ej detta rum. J fordren ej heller af min svaghet, mine Herrar, att följa Grefve Scheffers steg på denna lysande bana, och grunderne till den rättvisa ära, som han i det vigtigaste af rikets embeten med flera bland Eder delat. Tillåten mig dock att lyfta ett ögonkast till verksamheten af hans själ, inom den nya krets af pligter, dit han nu fördes.

Bland de egenskaper hvilka mest utmärkte hans sinnelag, var denna häftiga känsla, som alltid utbröt vid föreställningen af det goda och det vackra, och den outtröttliga verksamhet, hvarmed han fördes till alla de ändamål som befrämja menniskors upplysning, medborgares nytta och den allmänna ordningen. Långt skild från dessa kalla sinnen, som nödgas med förnuftet komma hjertat till hjelp, och med slutsatser måste öfvertygas om det som kan kännas; som alltid villrådige om medlen, lika långsamme att fatta sina beslut, som tröge att verkställa dem, ofta ledsna eller tröttna på vägen, emedan föremålen sväfva för deras inbillning, ej fästa sig i deras hjerta. Olik dem, säger jag, var hos Grefve Scheffer åsynen eller rättare känslan af det nyttiga, begäret till dess verkställande, och medlens val, merendels verkan af samma ögonblick; men sedan han lagt grundstenen, skänkte han ofta åt efterkommande den lättare äran att uppföra byggnaden; och stundom otålig öfver den långsamhet naturen sjelf använder i sin gång, lemnade han ett påbegyndt verk till tidens fullkomnande, och företog sig andra antingen ledande till samma ändamål, eller till lika nödvändiga. Man bör således ej undra om Grefve Scheffer, som af erfarenhet kände nyttiga inrättningar i främmande länder, nu ställd på en höjd, från hvilken han med ett ögonkast såg sitt fäderneslands brister, och tillika både sin skyldighet och sin förmåga att afhjelpa dem, med det nit han ägde för det allmänna bästa, dertill uppgaf flera medel, än tider och omständigheter tillåto utföras. Undrom snarare på dem, som, obekymrade om sitt eget bästa, förtryta den outtröttliga möda andre för deras väl använda.

Hos ett folk, som länge gått på vägen till sin välmakt, och der få förbättringar återstå att göra, behöfva de som deltaga i styrelsen endast underhålla den allmänna ordningen, stundom uppsöka nya medel, sällan arbeta för nya ändamål. Der kan den, som öppnat någon ny utsigt för fäderneslandet, strax se dess verkan i förening med det hela, och snart ge inrättningen den fullkomlighet han bör äga. Men i ett land, länge skakadt af in- och utvertes oroligheter, som, endast betänkt på sitt bestånd och sitt försvar, ej fått rådrum att arbeta på sin förkofran, der finnes, då lugnet efter oroliga tider åter infaller, många ämnen på en gång för den vises uppmärksamhet, många oordningar att afhjelpa, mycket gammalt att förbättra, mycket nytt att införa. Hufvudföremålen för ett folks sällhet äro få, och kännas äfven af allmänna hopen; medlen dertill äro många, böra upptänkas af den vise, och fordra oftast att alla tillika sättas i rörelse; men de afseenden, som sedermera uppkomma af deras verkningar i förening med hvarandra, äro oräkneliga, och höra till tidens

långsammare betraktande; och under det den upplyste medborgaren, för hög att märka afundens vantydningar, för ädel att tala till sitt försvar med annat än med gerningar, vill med erfarenhetens fackla kasta några strålar i framtiden på följderne, så arbetar agget hemligen, ropar fördomen högt, qvider egennyttan öfver föregifna sår, aftaga krafterne och åren förlöpa. Detta är en sanning, mine Herrar, gammal som verlden, bestyrkt af alla tiders erfarenhet.

Men om vi skulle medgifva, att den lågan som upplifvar de ädlaste hjertan, lik den som tänder de största snillen, stundom kan förleda dem öfver gränsorna af målet; om det ock kunde anses för ett fel att hafva velat göra mera godt än tiderne medgifvit; så är ju Grefve Scheffers ära nog stor genom det man tillåtit honom göra, och de frukter af hans verksamma själ som fäderneslandet njutit, redan tillräcklige att helga hans stoft åt en evig hågkomst. De syftemål han blott utmärkt, de anledningar han endast öppnat för det allmänna bästa, böra inom borgerliga samhällets krets förvärfva honom en ära, lik den som inom vettenskapernas tillföll Baco, hvilken väl ej utvecklade nya sanningar och upptäckter till den fullkomlighet som varit möjlig, eller som deras tillämpning i allmänna lefvernet kunnat fordra; men likväl bar dristiga blickar på et villsamt fält; der på omätliga afstånd drog spåren till nya upptäckter, och i det mörker som höljer naturens hemligheter utletade deras gömslor med en gissnings-förmåga, som endast tillhör stora snillen.

Den ryktbare Genevaren, så känd af sina vågsatser, har ibland andra äfven den, att menniskans högsta begär är hvilan, och att allt dess bemödande samt äfven de häftigaste böjelser endast äro medel till detta yttersta ändamål. Han hade utan tvifvel ej känt någon själ så eldig, så litet fruktande för mödan, och så beständigt rörlig ända till dess sista ögonblick, som den vi beundrat hos Grefve Scheffer. Kanske att man af denna outtrötteliga, denna genom en lång öfning ökade och ofta med åren tilltagande verksamhet hos vissa sällsynta menniskor, kunde hämta ett lika så sannolikt bevis, som de flesta philosophien lemnar, på den för menniskoslägtet så tröstfulla sanning, att själen, detta okända väsende, består af olika ämnen med kroppen, hvars rörlighet alltid förminskas genom nötning, och hvars verksamhet med åren afmattas.

Men, mine Herrar, betraktom Grefve Scheffer i det vigtiga embete, som förnämligast bevisar allmänhetens förtroende för hans stora egenskaper, och hvars lyckliga utöfning, hedrad och krönt med Fäderneslandets tacksamhet, grundat ett folks sällhet, genom dess Konungs upplysning och dygder.

Om detta embete, mine Herrar, blott till sin verkan bland enskilta medborgare, i alla tider blifvit ansedt för så värdigt regeringars omtanka; huru mycket vigtigare skall det vara vid thronen, der en persons sinnelag bereder många millioners öden; och der ej allenast dygder eller laster hos regenten draga folkslagens seder i sina spår, utan ofta nycken af ett enda ögonblick bestämmer deras väl för flera hundrade år. Det är sant, grunderne till allt ligga i en lycklig födsel. Naturen, då hon varit gynnande, kräfver ringa tillhjelp af konsten, då hon är hård, låter sig ej tvingas. Men äfven då hon gjort allt som hon kunnat göra, huru mycket beror ej på upfostrarens skicklighet? Huru svår är ej denna pligt, att strax ikläda sig en faders skyldigheter och makt, innan hjertat hunnit skänka hans rättigheter; huru laggrann denna nödvändiga blandning af myndighet och af vördnad, af ståndaktighet och af eftergifvenhet, af stränghet och af fromhet; hvilken skarpsinnighet att söka de fördolda frön af snart uppväxande böjelser, innan de visa sig sjelfva med en styrka, som ej då kan brytas; att dämpa eller öka dem, att draga nytta af de farliga, att stundom sätta gränsor för de goda; att sammanbinda för mycket häftiga med de svagare, och genom denna förening bringa alla till den största möjeliga verksamhet. Till allt detta, mine Herrar, och många andra föremål fordrades en ledare, eldig att fatta orsakerna, tålig att afbida verkningarna, skicklig att byta om medel och sinnelag efter tillfällen; det fordrades en man, som med mannaålderns erfarenhet förenade ungdomens behag; med ett ord; det fordrades Grefve Carl Fredrik Scheffer.

Värdet af hans möda under dessa vigtiga göromål, skall ej förminskas, fastän vi medgifva att lyckan hade skänkt åt hans vård hjertan brinnande för det goda, snillen förtjusade af det vackra. Men då vi nu, under en stor Konungs spira, för mycket öfverlemna oss till njutandet af vår sällhet, för att söka alla källorna dertill;

då vi se enigheten återställas, freden bibehållas, nyttiga förbund slutas, lagens makt stadgas, dess grymheter förkastas; då vi se Gudaläran hägnas, friheten i Gudsdyrkan och i skrifter införas, ljus kringspridas, vettenskaper och vitterhet till gagn användas, svensk skicklighet belönas, utländsk inkallas; då vi se allmänna hushållningen befrämjas, åkerbruket uppmuntras, landet uppodlas, bergverken upphjelpas; då vi se folket förökas, städer uppbyggas, slögderne utbredas, handeln utvidgas, myntet förbättras; då vi se fästningar stärkas, krigsmakten öfvas, flottan förökas: då vi se allt detta, mine Herrar, så tänkom ibland äfven på Konungens uppfostrare, och fällom, då vi smaka frukterna, en tacksam blick till dens minne, som böjt grenarne, som vårdat stammen.

När detta stora verk var bragt till ända, trodde ej Grefve Scheffer sig ännu vara befriad ifrån sina förbindelser emot fäderneslandet. Tvertom, sedan han genom glädjen öfver de höga personers egenskaper, hvilkas uppfostran honom varit anförtrodd, ansåg sig rikeligen betalt för alla sina förbigångna tjenster, tyckte han sig tillika hafva emottagit nya skyldigheter i den öfriga kretsen af sina embeten. J vänten ej af mig, mine Herrar, och på detta rum, en målning af de tiders oroligheter och hvälfningar, som stundom gjorde hans tjenst besvärlig, och den bördan kanske tung, som för många andra varit odräglig. Men jag kan ej hindra mig ifrån att betrakta, huru liten rättvisa allmänheten gör dessa och andra hennes sällhets yppersta tjenare; och hvad falskt begrepp hon fattar om denna så kallade lycka.

Utan tvifvel är han värd afund denne Man, nyss hedrad af sin Konungs nåd, lysande af utvertes äretecken, omgifven och följd af präktiga smickrare; men se honom hemma i sitt hus, följ honom till sitt arbetsrum: se der skyldigheten tyst och allvarsam öppna dörren; inbillningen och nöjet fly; mödan och bekymret sätta sig ned vid hans sida. Hör der sökandes sorl, och rop af dem som klaga; hör tacksamhetens uttryck förqväfvas af nödens; se sysslorna nöta hans krafter, sömnen fly hans ögonlock: och döm om hans lycka.

Grefve Scheffers medfödda verksamhet ökade dessa afseenden. Hans flit kände ofta ej skillnaden af dagar och nätter. Tiden, denna ström, så hastig då den flyr onyttig, så långsam då den rätt användes, delades i oändeliga delar genom mängden af hans göromål. Och huru många af dessa göromål, mera mödosamma än lysande, och som ej understöda ett vakande snille med hopp om ära eller beröm! Huru mycket patriotiskt nit fordrades ej att uppoffra sig åt tusende små men nödvändiga undersökningar, som aldrig komma för verldens ögon och hvaraf nyttan kan vara osäker. Då man ej väntar sig tacksamhetens lön, huru mycken tröst behöfver man icke af sitt eget samvete och den invertes öfvertygelsen att vara nyttig. Han hade denna tröst, Grefve Scheffer; styrkt deraf, då medborgare hedrade hans förtjenster, men än mera, då de glömde dem. Ty om dygden, betalt med menniskors erkänsla, är värd vår dyrkan, huru mycket större skall hon ej synas, då hon kan säga: jag är min egen belöning.

Beklagansvärd är den, som inskränker sina skyldigheter inom kretsen af de tittlar och den föreskrift, som ett stämpladt papper utstakar, som tror sig gjort nog emot konung och fädernesland när han på egennyttans våg lagt i jemvigt sitt nit för deras tjenst, med den vedergällning han årligen på vissa tider upphämtar.

Med olika tankesätt ansåg Grefve Scheffer för en lycka att, genom nedläggandet af sitt Råds-Embete, fortfara i fäderneslandets tjenst, utan förpligtelser och utan belöning. Fägnad icke af hvilan, utan af friheten att välja mödor på ett större fält för sin verksamhet.

Tankan, hvars styrka, mäktigare än alla krafter i naturen, alltid verksam, i fordna upplysta tider förnämligast användes, utom vitterheten och de fria konsterna, på samhällens styrelse och lagstiftningen: tyckes i sednare åldrar, sedan statsklokheten nått större fullkomlighet och regeringssätten mera stadga, hafva der funnit en gräns för sitt lopp, och nu med mera ifver och framgång vända sig till vettenskapernas fält, der inga gränsor finnas. Samma ordning, mine Herrar, finna vi hos Grefve Scheffers själ. Sedan fäderneslandets sällhet, byggd och stadgad genom en händelse, hvilken bland Sveriges öden är den största, nu hvilade i de händer, som genom hans vishet fått en del af sin styrka, kände han sitt nit för Fäderneslandets väl tillfredsställdt, och

hans hjerta lemnade en del af sin verksamhet åt hans snille. Det var då han i synnerhet spridde sina blickar till de oräkneliga föremål, som vitterhet, vettenskaper och konster omfatta. Det var då deras idkare, mera talrikt än förr, samlades kring hans sida, der delade en omsorg, som medborgerligheten icke mer ensam kräfde, erhöllo ljus af hans snille, råd af hans vishet, och styrka af hans uppmuntran: icke denna uppmuntran, som, beslägtad med egennyttan och äregirigheten, länge påkallad, trögt kommer; som befordrar snillen, af begär till beröm eller fruktan för tadel; som grundar sin ära på andras låghet, nyttjar deras behof att förnedra dem, och straffar med sina välgerningar; som ändteligen, af fruktan för misstag, oftast söker dem, hvilka, redan ägare af allmänhetens bifall, antingen vunnit belöning, eller af en förlåtlig stolthet förakta den; nej, mine Herrar, utan denna ädla omsorg, som ej för mycket låter känna afståndet emellan den som ger och den som får belöning; som förekommer begäret och spar blygsamheten; som endast drifven af kärleken till det vackra, utan åtrå till egen heder, utan fruktan för möjligheten att bedragas, uppsöker skickligheten eller snillet i sjelfva dess frö, och ännu osäker om frukterne, utvecklar dess växt, vårdar och stadgar dess tilltagande och mognad; hvars godhet följer förtjensten, snarare likt en rättighet, än likt en skänk, och som, tillika dess välgörare och dess vän, ger henne den sanna, den värdiga belöningen: en stor Mans aktning.

Så böjd till sitt hjerta, så upplyst till sitt förstånd hade Grefve Scheffer förvärfvat en oförgängelig rätt till alla snillens förundran, vördnad och kärlek. Skulle ock tanklösheten kasta en skugga på hans minne, för det att ibland mängden af dem, som framträngt sig vid hans röst, funnits några ovärdige hans åsyn; eller för det hans uppmuntran stundom sänkt sig till smärre förtjenster; så skolen dock J, mine Herrar, ej tillskrifva honom orsaken till det, som är en nödvändighet i naturen; ej anse för ett fel, det som bör göra hans beröm.

Skulle väl åkermannen upphöra att så, för det några korn förlorades emellan stenarne, och tistlar uppväxa ibland säden; skulle den välgörande tillsluta sin hand för de fattiga, emedan lättjan och liderligheten stundom härma nödtorftens röst?

De behöfva ingen uppmuntran, dessa sällsynta själar, som med en medfödd styrka bryta tidernas hinder och afundens motstånd; som segrande öfver folkslags fördomar och tankesätt, tvinga sig till menniskors förundran: utan desse svagare, hvilka antingen misströsta om sin förmåga, eller ej äga den. Han kräfver ej stöd denna stam, som på en fast grund tillväxt med åren och stadgat sig af stormarne; men väl den späda plantan, upprunnen i sanden, utan fäste och utan näring, hvars fall verkas af en väderpust, hvars lif beror på en regndroppe.

Grefve Scheffers hjerta uppmuntrade och hjelpte ännu oftare än hans snille. Deraf har händt, att förhastade omdömen ansett som en belöning för skickligheten, det som endast var en skänk åt nödtorften. Heliga välgörande! dygd hos de ädlaste själar, som döljer dina storverk för verlden, prisad af frivilliga tårar, ej af äreminnen skrifna för belöningar. Skulle jag med uppräknandet af dina verk, såra ditt blygsamma öra, skulle jag befläcka din ära med ett fåfängt beröm! Dessa egenskaper, som mera lysa än värma, dessa präktiga storverk, som förblinda äregirigheten och tillvinna sig menniskors kalla förundran, må de berömmas, de belönas med stoder, de besjungas af hjeltediktaren! Han ägde äfven dem, Grefve Scheffer; men han ägde andra, mer dyrbara för menskligheten, hvilkas minne kännes och bevaras i hjertat, då örat ej hör låfsången, då ögat ej ser ärestoden.

Ej nog att han sjelf var den mest välgörande bland sina medborgare; huru många andre har man ej funnit uppväckas af hans efterdömen, förädlas genom hans täflan. Huru många allmänna inrättningar till räddning och uppehälle för nödlidande, dem antingen sjukdomar eller fattigdom hotat med undergång, och dem åren dels betagit styrkan att sörja för sig sjelfva, dels ej ännu hunnit gifva den. Huru många sällskap, förenta vid hans röst, att med den ädlaste täflan befordra dessa afsigter. Ja, mine Herrar, jag vågar säga det: om svenska folket, hvars sinnen förr vunnit mera beröm för styrka än för ömhet, i sednare tider blifvit så böjligt för menskligheten och medborgerlighetens dygder; om vi nu vid alla olyckshändelser, då antingen elden

sköflat våra städer, eller hungern, ännu mer härjande, våra landskap, se allmänheten täfla att med frivilliga gåfvor ej allenast bota men ofta öfverskjuta den lidna skadan; så är denna ändring i en hel nations sinnelag, till en stor del verkan af Grefve Scheffers röst och efterdömen. Stor är utan tvifvel den, som i ett land skingrar okunnigheten och upprycker fördomarne; men ännu större den, som tvingar vanor och böjelser, och skänker åt ett folks hjertan nya dygder.

Kanske är den säll, hvilken medelmåttan satt lika långt från faran att missbruka rikedomar, som från nöjet att använda dem till andras väl; men sällare den, som likt Grefve Scheffer, i lyckan aldrig funnit hinder för sitt hjerta; som vid slutet af banan ser sig tillbaka med ett tillfredsställdt sinne, och finner på sin väg ingen olycklig otröstad, ingen nödlidande ohulpen; ofta ser sina steg fuktade af erkänsamhetens tårar, och stundom, med icke mindre nöje, någon välgerning, som fallit på en otacksam.

En stor Mans bortgång gör en tomhet i samhället. Den som fästat sig vid sitt slägte med så många särskilta band af mensklighet, af medborgerlighet, af snille och upplysning, kan ej på en gång slitas från dem alla, utan att flere tusende lida. Dock, om de efter hans död ännu hvila i andra händer, är förlusten den samma, men saknaden mindre känbar. Huru mycket mer skulle Grefve Scheffer blifvit begråten i en annan tid, då den torftige i honom förlorat sitt enda stöd, snillet sin förnämsta uppmuntran. Beskyllom dem icke för otacksamhet, om det beskydd, som dem lemnas af den första Medborgaren, minskat smärtan vid en välgörares död; om skickligheten, om förtjensten, om snillet, fästade vid thronen, ej taga sitt hemvist vid Grefve Scheffers graf. Nej, mine Herrar, sådant var hans eget hjerta, sådant hans nit för det allmänna, att om ännu hans blickar sänka sig till vår jord, skall han i en älskad Konung och ett lyckligt folk söka sin enda belöning, och sjelf skatta sig lycklig att med dessa villkor förglömmas.

Men han kan ej förglömmas, mine Herrar, hans hågkomst är äfven förvarad i hans skrifter, dessa bilder af hans snille och af hans hjerta. Om någon kunde förgäta välgöraren, då han ej mer känner behofven, om han kunde glömma botemedlen, då han ej mer känner såret och svedan, så kan intet öga hindra känslan af ljuset, utan att för evigt tillslutas; och snillets ljus, mine Herrar, renare än solens och naturens, förgås ej med sitt ämne, men strålar mera klart öfver dess aska.

Grefve Scheffer var ställd på ett rum i samhället, der man mindre betraktar myckenheten af skrifter, än mängden och vigten af stora gerningar. Dock om antalet af arbeten ökar en författares ära, så hade Grefve Scheffer äfven den, i vårt land. Men han hade mer, mine Herrar; han hade gifvit sina skrifter denna dyrbara invertes halt af ämnet, detta ädla yttre värde af skrifsättet, som aldrig antalet af sidor ersätter. Han skref för menniskoslägtet, han talte till sitt fädernesland, om de närmaste ämnen för deras väl, med en sann och ädel uppriktighet, lika skild från den yra förmätenheten, som ej känner några gränsor, och från den låga fruktan, som rädes att tolka nyttiga sanningar. Lika långt ifrån att söka i tankan en vigt, som ej finnes i saken, och att gifva uttrycket en finhet, som saknas i tankan, var hans vältalighet alltid en följd af hans ämne, och dess prydnader liknade de blomster, som blanda sig och bäst trifvas i säden. Han ägde denna nätthet och renhet i uttryck, alltid så mycket svårare, som ett språk är mera långt från sin fullkomlighet, och lika nödvändig hos författaren, som renheten i ljud hos sångaren.

Kanske kunde olika skrifsätt jemföras med ordningarne i byggningskonsten. Det anstår ej mig att då utstaka ett rum för Grefve Scheffers. Men man synes i hans skrifter hvarken stötas genom dessa obildade massor af tankar, som hota med sin tyngd och yfvas af en öfverflödig styrka; eller dessa fina och konstiga prydnader, som trötta ögat och förvilla uppmärksamheten. Hvem hade mera kärlek för sitt modersmål, mine Herrar, än Grefve Scheffer? Hvem var mera nitisk för dess befriande från främmande inblandningar? Hvem skref, hvem talte mera rent? dock med den billiga frihet, som svenska språkets brist, lika med alla nyare, i sin ungdom kräfde. Då han, om det är tillåtit att nyttja denna liknelse, på ena sidan såg huru nödvändigt utlänningars inkallande är för slöjderne, handeln och upplysningen i ett land, såg han tillika huru litet det anstår en hjelte, att strida med hjelptroppar, då han äger hemfödde krigsmän.

Vi känna de Tal han hållit för allmänhetens ögon, antingen i dessa Samfund, som snillet helgat dels åt fäderneslandets vitterhet och häfder, dels åt naturens hemligheter; och som vörda gemensamt med detta, såsom sin förste Ledamot och stöd, den Herren, kring hvars steg samfundsdygderne, vettenskaperne, vitterheten och konsterne länge samlats, för att begära hans beskydd: ännu samlas, för att skänka lagrar åt hans hjessa. Äfvenså hans Tal på dessa rum, der han för sin Konungs åsyn och för sanningens, bland samlade Riddare tecknat den afgångna förtjenstens minne och den tillkomnes rättighet till belöning. Vi känna de skrifter han okänd lemnat, dels för att upplysa embetsmän om fäderneslandets sanna väl, och de ändringar i styrelsen, som ombytte tider, gammal erfarenhet och ny upplysning synats kräfva; dels för att bevara minnet af den förste bland Svea Rikes Skalder; och ändteligen dessa bref, mine Herrar, som skrifna på ett främmande språk, äro uppfyllda med svenska tankesätt; der man ser en mogen ålder prydd af ungdomens behag, och ungdomen följd af ålderns vishet och styrka; der man finner en mängd af de vigtigaste ämnen afhandlade med den skarpsinnighet och tillika nätthet, som skrifsättet egnar. J påminnen Eder, mine Herrar, ibland annat, hans tankar om orsakerne till den stridighet, som visar sig i naturen, emellan vanans verkan på menniskors sinnen, och deras tycke för ombyte. Tillåten mig att underkasta eder dom en mening i detta ämne, som, vid betraktandet af Grefve Scheffers förtjenster synes sannolik. Den skall ej anses främmande för mitt tal, emedan den kastar en ny dag öfver ställningen af hans själ.

Då man på ena sidan betraktar hans hjertas egenskaper, hans beständiga ömhet för menskligheten, hans outtröttliga välgörande, hans oombytlighet i vänskapen, hans orygglige nit för det allmänna bästa, hans osvikeliga kärlek för sin Konung; med ett ord, hans dygd, som genom en lång utöfning förvandlat sig till en vana; och man på andra sidan ser hans snille med lätthet och flygtighet höja sig att öfverse alla de olika föremål, som möta på vettenskapernas och inbillningens fält; ömsom det nyttiga, ömsom blott det behagliga; ibland konsterne som gagna, ibland konsterne som blott pryda, än vid häfdernas fackla, se det förbigångna, än vid statsklokhetens det tillkommande; stundom lekande, stundom djupsinnigt, dela sin uppmärksamhet emellan dem, som med Voltaire sväfva bland dikterne, eller vistas hos sanning med Locke; som genomfara himlarne med Newton och nerhämta åskan med Franklin; som väga luften med Pascal, upplösa elden med Scheele, eller ock med Linné möstra den lefvande naturen. Då man ser, säger jag, skiljaktigheten af dessa ämnen stundom för hans tankar, stundom blott för hans uppmuntran; tycker man sig finna, åtminstone hos Grefve Scheffers själ, vanans välde öfver hjertats, ombytlighetens öfver snillets och inbillningens föremål.

Grefve Scheffers dels tankar, dels gerningar voro en vederläggning af Borgaren i Geneve. Hans nitfulla verksamhet har, som vi förut anmärkt, lemnat ett bevis emot satsen om längtandet efter hvilan; hans välgörande hjerta har vederlagt prisskriften i Dijon och öfvertygat oss att kärleken för vettenskaper ej utesluter, utan tvertom understöder och ökar dygdens utöfning; och sluteligen har han i sina bref, för vis att ej skilja skadelighet ifrån missbruk, och nödvändiga följder från tillfälliga händelser, försvarat skådeplatsens oskyldiga nöjen, mot den menniskohatande philosophens tillvitelser. Men det som bör synas oväntadt, af Grefve Scheffers öma och känslofulla hjerta, är att han bannlyste den ömaste af alla känslor, från Melpomenes och Thalies tempel. Jag vågar ej försvara denna sats emot kärleken, på detta rum, i denna allmänna sammankomst, ej såra en så mäktig fiende, bland denna samling af åhörare, der han kanske finner sitt försvar i så många ögon, sitt välde i så många hjertan. Men huru mycken styrka synes ej Grefve Scheffers dom erhålla af ett skådespel, som nu öppnar ett nytt tidehvarf på den Lyriska skådeplatsen. Der den högsta möjliga förtjusning erhållits, utan kärlekens tillhjelp; der hjeltar belönas af hjeltar, utan biträde af fabelns gudar; der sannolikheten bevaras och inga andra underverk förekomma, än de äran och kärleken för fäderneslandet frambringa i stora själar; der ändteligen manliga dygder och de mindre häftiga men mer höga känslorna förskönas genom en konst, som länge ansetts helgad, antingen åt den lenare ömhetens eller de slitande plågornas uttryck.

Det är af häfdatecknare, det är af skalder i detta samfund, mine Herrar, som svenska Konungars storverk

böra frambäras till efterverlden. Eder har det tillhört att beskrifva denna Hjelte, som olycklig i början, men stor i sin olycka, såg fäderneslandets förnedring, men aldrig sina egna faror; som, öfvergifven af landsmän, vänner och slägt, men understödd af sitt mod, vågade sig med några hundrade män, emot en konungs och en kejsares förenta styrka; som nödgades eröfra sitt fädernesland, för att göra dess sällhet; som ryckte sitt folk från de andeligas ok och dess egendom från deras händer; den störste Konung på sin tid, om den är störst, som gör sitt folk lyckligast. Det har varit eder rätt, mine Herrar, att utbreda den Hjeltens lof, som, då han fått i arf sina förfäders tapperhet och trenne krig för att utöfva den, genom en vishet och ett snille, som tillhörde honom sjelf, med en inskränkt makt öfvervägde många mäktigare fiender och länge styrde Europas öden; som bragte svenska namnet till den höjd af ära, det förut aldrig uppnått, och skapade af sina rådgifvare store män, af sina soldater hjeltar; som ändteligen sjelf, lika stor i rådkammaren och på krigsbanan, förenade alla de särskilta egenskaper, som hvar för sig kunna göra menniskor odödliga. Eder, mine Herrar, har det egnat att besjunga den Hjelten, hvars ära är för stor att jemföras med antalet af hans dagar; hvars dristiga och segrande vapen förskräckte äfven dem de beskyddat, och som fann naturen lika undergifven för sina steg, som fienden för sina fanor. Er lyckliga lott skall det sluteligen blifva, att helga eder röst genom en Konungs lof, hvilken verlden ej ännu sett tvungen att vinna segrar, som skänker sitt folk en ny ära, och sina efterträdare en dag nya efterdömen, större än dem Han sjelf emottagit.

Ja, mine Herrar, dessa äro de odödliga banor, der allmänheten redan sett och framdeles skall se Eder sprida sanningens ljus, vältalighetens styrka, och skaldekonstens omvexlande förtjusningar. Stundom lemna efterdömen, stundom lärdomar; än hinna målet sjelfve, än dertill vägleda andra.

Kanske skall hon äfven finna, att under det J bären smakens fackla öfver vältalighetens och skaldekonstens olika vägar, ert snille stundom skänker en vårdande blick åt denna konst, som i sitt ursprung äger med dem så mycken likhet, som ofta stöder deras gång och befästar deras välde öfver menniskors hjertan; som med ljudens konstiga blandning hänrycker sinnet, och målar för örat lika tydligt, som ljuset för synen. J, vårdare och uppodlare af ett lands tungomål, skullen J förakta denna konst, som sjelf är det allmännaste af alla språk, och på de öfrigas öden och förändringar äger och måste äga så mycket inflytande.

Språken, mine Herrar, och Musiken, eller att uttrycka mig ännu enklare, talet och sången, dessa barn af beslägtade mödrar: det förra af behofven, det sednare af känslorna, begge framburne af ljudet till ett af våra sinnen, skulle de ej vara slägt, ej äga verkan på hvarandra? Talet, behofvens språk, målar för förståndet; med villkorliga tecken, olika för olika folkslag. Känslornas språk, den enkla sången, talar med uttryck, lika oföränderliga som känslornas verkningar, till hjertat, och verkar på hela menniskoslägtet. I dessa afseenden skilda, erhåller, genom deras förening, sången ljus af talet, talet styrka af sången.

Alla tungomål äga ett slags sång. De ljud som vanliga uttalet innefattar, fastän de ej äro varande som tonernes, höjas och sänkas med små och ofta omärkeliga steg. Men denna gång är skiljaktig öfver hela verlden, och torde oftast bero på de allmänna orsaker af luftstrek och lefnadssätt, som utgöra skillnaden emellan folkslag. Då deremot sången i sättet att uttrycka nöje eller sorg, kärlek eller hat, glädje eller förtviflan, vällust eller plågor, hos Svensken och hos Chinesen är den samma till sin grundläggning, fastän hon genom folkens seder och sinnelag kan iklädas mer eller mindre råhet, mer eller mindre styrka. Om man vill med philosophiens öga följa de skiften språken undergått; om det vore möjligt att uppsöka och utstaka orsakerne till alla dessa stora men under skridandet omärkeliga förändringar, skulle man kanske finna tydeliga spår af musikens verkan. De orsaker, som göra ett språks uttal mer eller mindre sjungande, skulle ofta finnas i ett visst förhållande med musikens tillstånd i ett land. Man skulle i ordens större eller mindre sträfhet, tydeligen röja verkan af denna konst, som fordrar lenare ljud, och kanske bidragit, äfven så mycket som dagliga bruket, att under tidens längd förminska de hårda och föröka de sjelfljudande bokstäfverne.

Ännu säkrare, mine Herrar, skulle vi i fordna tider finna dess nytta i utöfningen af vältaligheten. Dessa de gamles mästerstycken i talekonsten, hvilkas verkan vi mera beundra af historien, än begripa af deras

läsning: desse store talare, som efter behof uppretade eller stillade menigheter, förförde de vise och med en oöfvervinnelig styrka, ofta tvertemot rättvisan och emot sanningen, släpade med sig känslan, öfvertygelsen och förnuftet: månne deras värde endast bestod i tankarne, deras makt i bevisen! Nej, mine Herrar, med en djup kännedom af menniskans själ, vände de ofta dess krafter emot hvarandra; känslan emot förnuftet, inbillningen emot öfvertygelsen. Och då de, under denna strid, bemäktigade sig hjertat och trängde in genom flera sinnen på en gång, kunde ej örats väg af dem förglömmas. Känslan af denna hos dem så kallade nummern, bestående i den mest verkande ordning af ljud och af ord, den mest grannlaga blandning af längre och kortare stafvelser, så mycket svårare, som den ej, likt skaldekonstens, är stadgad genom vissa lagar; dessa starkare höjningar och sänkningar, som skilja konstens högre från folkets allmänna uttal, kunde ej ägas, utan af ett öra bildadt och öppet för sångens rörelser och behag. Huru sorgfällige Grekerne voro om detta sista slags skönhet, kan dömmas af deras tecken eller noter som, till antalet öfver 1600, nyttjades att fästa ljudet för uttrycken både i bundit och obundit tal.

Dessa sanna utrop af lidelserna, dessa oväntade språng eller fall i rösten, dessa åskeslag af vrede eller förbittring, fordrade, om ej ett philosophiskt begrepp, åtminstone en medfödd känsla af Musikens grunder.

Den äran torde dock tillhöra vår tid, att i vissa delar häri hafva öfverträffat de gamle. Det är nu först man sett öppnas denna präktiga skådebana, uppbyggd af snillet, som skapar skönheterne, och af smaken, som sammanfogar dem utan hvarandras skada, der alla konster förena sig att täfla om vår förundran, alla nöjen om vår förtjusning; och der språket genom skaldekonstens och sångens förening, med dubbel styrka öppnar vägen till våra hjertan.

Svenska språket, mine Herrar, hade törhända framför alla andra rättighet till en sådan förädling. Det är ej fördomen för vårt modersmål, utan främmande kännares vittnesbörd, som tillägger oss denna heder. Men den är tillika grundad i språkets natur. En stadgad och oryggelig vigt i ordens uttal gör tonernas gång mera dristig och säker; rena och öppna ljud gifva dem ofta rum, att utgjuta sig med styrka, och en lagom mängd af hårdare bokstäfver sätta öfverallt gränsor, som hindra dem att förblandas, och att öfversvämma stafvelserna, tillika med meningen.

Sådan, mine Herrar, är den lätthet, som Lyriske författaren hos oss finner i sjelfva språket. Det ankommer på hans eget snille, att dels stärka och föröka lidelsernas vanliga uttryck, dels uppfinna nya, men grundade i naturen; att stundom störta sig, som strömmen, eller krossa som ljungelden; stundom, flytande med ett lent behag, slinta öfver själen. Att vid de tillfällen, då känslan tiger, förbinda den sången, som ligger fördold i folkets allmänna uttal, med nya behag, eller ny styrka; att då icke stiga eller falla emot språkets natur, väl höja rösten, men ej förqväfva henne: stödja meningen, men ej betäcka den; att alltid måttlig på prydnader, undfly missbruket, så väl af dessa långsamma uthållningar, hvilka förstöra den häftigare känslan, som af dessa arbetande lopp, hvilka förstöra dem alla; och sluteligen beständigt vägledd af naturen; nogare följa Garrick och Le Kain än Gluck och Piccini.

Skulle eder omsorg, mine Herrar, åkallad af vigtigare ämnen, anse en del af dessa för främmande, så skall åtminstone den Lyriske författaren här läras, att vörda vårt språk: att ej genom veklighetens uttryck förstöra dess manliga skönhet; ej fängsla dess styrka, hvarken i en löjlig hastighet, eller i en släpande takt; ej förstöra eller rubba ordens och stafvelsernes naturliga vigt, ej ikläda vårt uttal, hvarken Italiensk, eller Tysk, eller Fransysk drägt, men tillåta svenskan att, nu som förr, vara ett språk för hjeltar.

Det är i synnerhet genom Er, min Herre, hvilken en upplyst kännedom och en öm omsorg för Snillets barn, lemnat den rättigheten att styra deras lekar i Svenska Sång-gudinnornas Tempel, det är genom Eder, som allmänheten finner detta hopp stadgadt. Och jag, som nu emottager snillets belöning af samma hand, som förr, men med rättvisa, så ofta utdelat den åt talangerne, skall kanske njuta den äran att, då fäderneslandet ofta kallar Eder till vigtigare värf, ur snillets och konsternas famn, blifva en tolk af de lagar J här stiftat;

lycklig, att i mina pligter utom detta Samfund kunna visa mitt nit för någon del af dess ändamål; förnöjd med den lott, mine Herrar, att skild ifrån eder täflan få inom en liten krets utsprida en del af det ljus J upptändt; lik ett af dessa barn, åt hvilkas spädare händer fordom Presterne i Apollos tempel anförtrodde facklorna, under det de sjelfve framburo rika offer åt snillets och smakens Gud.

* * *

Digitaliserad av Litteraturbanken.

Konverterad av Arkivkopia och publicerad på https://arkivkopia.se/sak/littbank-EdelcrantzAN_Intradestal1786.

Filen skapad 2018-12-13 18:21:16.328461